

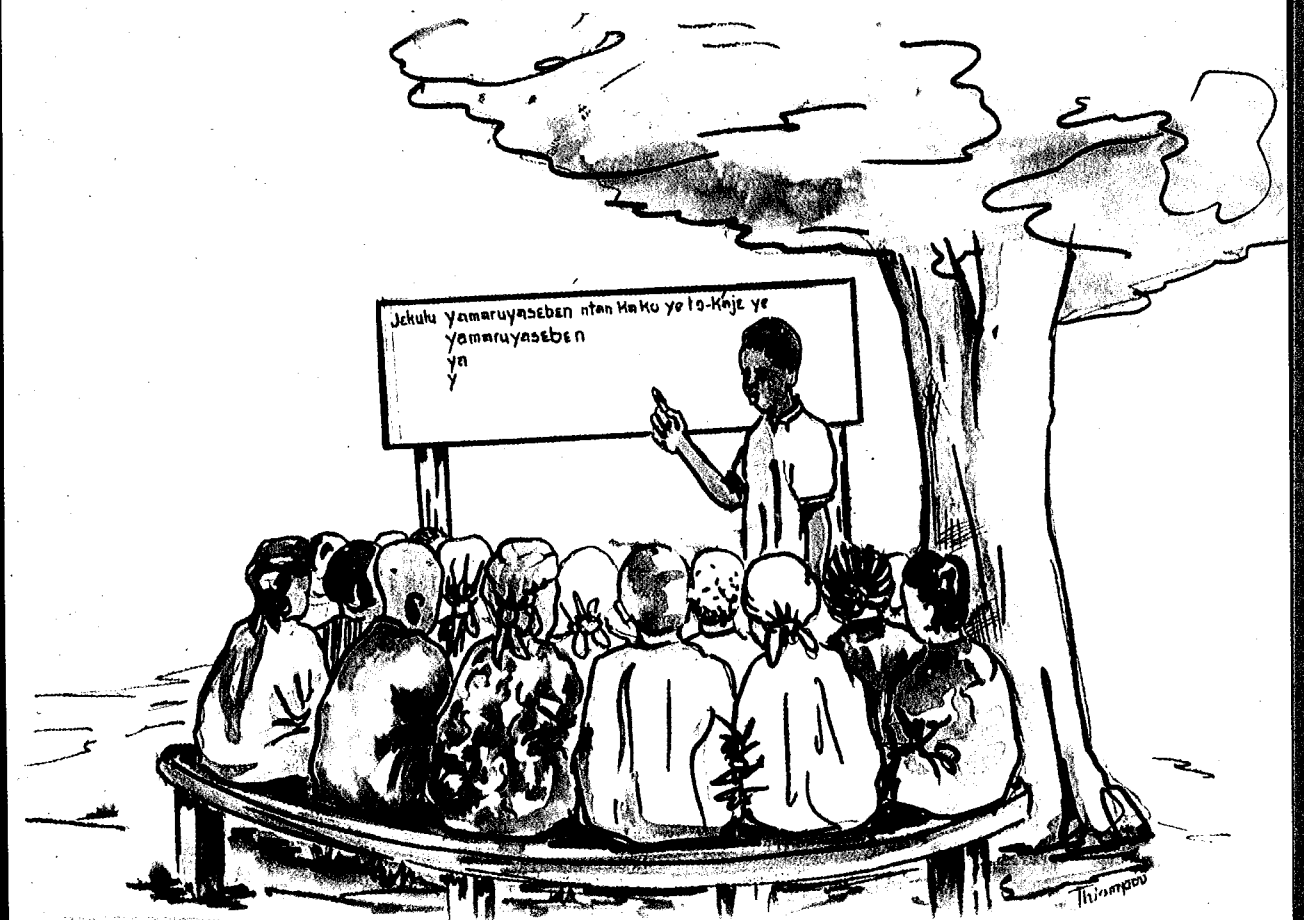
CARE-MALI

PROJET DE RENFORCEMENT DES CAPACITÉS DES ORGANISATIONS LOCALES
JEKULUW YIRIWALI POROZE - JEENE

CARE

KALANJE NI SEBENNI

MARABOLOSIGI • BEEJEFANGA
HADAMADENW KA JOSARIYAW

SAN 1998

UNITED STATES AGENCY FOR INTERNATIONAL DEVELOPMENT
U.S. DEPARTMENT OF STATE

FOR INFORMATION CONTACT: USAID/ED/100
WASHINGTON, D.C. 20520-4600

UNITED STATES AGENCY FOR INTERNATIONAL DEVELOPMENT

CARE Mali

PROJET DE RENFORCEMENT DES CAPACITÉS
DES ORGANISATIONS LOCALES
JEKULUW YIRIWALI POROZE - JÈÈNE

KALANJE NI SEBENNI

Marabolosigi • Bèejefanga • Hadamadenw ka josariyaw

Gafe dilanbaga
Zana Kone
Care Mali

Financement
Nafolo bobaga

Poroze balikukalanko bolofara
San 1998

PREFACE

L'alphabétisation dans les langues nationales constitue l'un des moyens les mieux appropriés pour le transfert de compétence aux communautés rurales. Par conséquent tout effort de développement destiné à cette tranche de la population doit l'utiliser comme support privilégié pour une meilleure réussite des activités à entreprendre et pour pouvoir compter sur une éventuelle pérennisation des acquis. Conscient de cette réalité, CARE-Mali a entrepris depuis quelques années de multiples efforts tendant à faire accompagner ses différentes interventions envers les populations rurales maliennes par des activités d'alphabétisation.

Un des bénéficiaires des programmes de CARE (M. Kassime Ouédraogo chef de village de Kononga) dans le Cercle de Macina disait un jour ceci : « **Balikukalan ye yeelen ye min be cikela hakili dayele k'a deme a ka jetaa la ; i n'a fo lanpan menelen be ke sababu ye ka yelen bo so dibima kono cogo min, k'a konodoni nogyo** » « L'alphabétisation est une lanterne qui éveille l'esprit du paysan et l'aide dans son développement tout comme une lampe allumée éclaire une chambre obscure et facilite son accès ». C'est dans cet esprit qu'a été conçu ce module. Il vise à renforcer les efforts déjà déployés par CARE en matière d'alphabétisation.

Le module est destiné principalement à l'alphabétisation des membres des Organisations locales de développement. Il a été élaboré sur la base des besoins langagiers et des besoins de renforcement institutionnel du public cible. Il répond aux recommandations de l'évaluation mi-parcours du Projet PLAN de CARE-Macina effectuée en mai 1996, qui suggérait à CARE le changement de la méthodologie et du contenu de son programme d'alphabétisation. Le présent module vient s'ajouter aux autres modules déjà élaborés dans ce sens par CARE-Mali. Il lie l'apprentissage de la lecture et de l'écriture à l'éducation sur les thèmes de la Gouvernance Démocratique : **L'adhésion libre et volontaire aux organisations, l'importance et le mode d'élaboration des statuts et règlements intérieurs des organisations, l'élection démocratique des leaderships et l'alternance de pouvoir au niveau d'une organisation, l'importance de la reconnaissance légale d'une organisation et les démarches à suivre pour l'obtention d'un récépissé, l'importance et le processus de la planification stratégique, l'importance et les critères de la gestion saine et transparente au sein d'une organisation, la participation des femmes dans les prises de décision et la prise en compte de leurs préoccupations dans les activités de développement (Gender), l'action civique (les éléments et le processus d'une campagne de plaidoyer), le partenariat, les droits et devoirs du citoyen malien.**

Le module traite l'un des sujets les plus préoccupants du Gouvernement et de la population malienne : **la décentralisation** dont il parle de la définition et du contenu, des compétences de la commune, des élections communales, des rôles et responsabilités des différents acteurs de la commune. La démarche participative est adoptée dans la conduite des séances. Les méthodes actives en constituent la base.

Le présent module est un outil au service du Renforcement institutionnel de façon générale et de la Gouvernance démocratique en particulier. Il est un fruit du financement de l'USAID aux Projets de CARE au titre du renforcement des capacités des organisations locales. Toutes nos reconnaissances à l'équipe DG de l'USAID au Mali pour les appuis techniques apportés au personnel de CARE Mali.

Nous remercions les consultants Nicolas Sidibé et Moumouni Soumano par lesquels le personnel du Projet de Renforcement Institutionnel de CARE-Djenné a reçu la formation sur la Gouvernance Démocratique. Les informations reçues à l'issue de cette formation ont été d'un apport inestimable dans l'élaboration du contenu des textes du module.

Nous sollicitons les remarques et suggestions de toutes les personnes de bonne volonté pour l'amélioration du contenu de ce module.

Jεbila

Nin gafe in dilanna Jεene Keeri-Mali balikukalanko jεnabo cakεda fε k'a jεsin Jεkuluw ma, sigidaw yiriwali baaraw jεnaboli kalifalen don minnu ma sigida mεgow fε.

Gafe in be ke sababu ye ka jεkulu ninnu mεgow dege kalanje ni sebenni na Bamanankan na; a b'u deme ka kunnafoni jεlenw soro marabulosigi baaraw taabolo, marakεcogo ni jemufangako hakilinaw ye jεkulu kono, ani hadamadenw ka josariyaw lakanani walew kan.

An be don min na i ko bi, n'i ye jatemine ke, mali kono, i b'a ye ko kalanbaliya koson, jamanaden fanba ka faamuyali ka dogon kosebe sariyako siratige la. Jamana sariyasebenw dilannen don kan na, min faamuyali man nagon jama ma. O wale in kelen don sababu ye ka fiye belebele bila jamana ka jetaa la.

Ni jamanadenw t'u ka josariyaw don ; n'u t'a don sariya b'u yamaruya ni wale minnu keli ye ; n'u t'a don sariya b'a daga fanga ka ko minnu ke u ye, ani u yere ka kan ka wale minnu ke fasodennumanya hukumu kono, u ka yiriwali baara caman be ke sanjikorowosi ye u bolo ; u ni here caman ka kan o be taa k'u dan.

Gafe in be ke sababu ye ka sigidaw yiriwali jεkuluw mεgow deme, u ka se k'u ka sebenko baaraw beε lajelen jεnabo u yere ye bamanankan na ; a b'a to u k'a faamuyali jonjon soro u ka josariyaw jinini n'u ka nafaw lakanani walew kecogo kan ; a be kunnafoni jεlen d'u ma marabulosigiko(desantaralizacion) kan.

Gafe in ye jεkuluw ka yiriwali sabatili sinsinbere do ye.

Gafe Konokow

Ni mogo minnu sera ka gafe in kalan foori, a be ke sababu ye olu ka se ka bamanankan kalan k'a seben u yere ye. A b'a to u ka kunna-foni lakika soro wale dow kan minnu na kunbabaw file nin ye :

1. Jekuluw ka yeremara kecogo ni jemufangako hakilina ye

- Jemufangako hakilina te sabati jekulu kono wale minnu ko :
  - jekulu tondenya lasorocogo numan
  - jekulu sigicogo, an'a ka baaraw taabolo sariyasebenw
  - jekulu jemogow sugandicogo lakika
  - tonden kelen-kelenna sendonni jekulu ka baaraw la, an'a kunkokumaw foli la
  - jekuluw lakodoni fanga fe.

2. Jekuluw ka netaa baaraw nenabocogo

- Jekuluw ka yiriwali baaraw te sabati wale minnu ko :
  - jekuluw ka baara ketaw labenni ferew ; an'u waleyacogo dantigeli
  - nafoloko baaraw nenabocogo jekulu kono
  - musow sendonni jekulu baaraw la.

3. Jekuluw tondenw ka lafiyadaw (josariyaw) ninini n'u lakanani

- Josariyaw ninini n'u lakanani te taa fen minnu ko :
  - josariyaw ninini n'u lakanani walew keli sariya hukumu kono
  - josariyaw ninini n'u lakanani walew kecogo
  - fasodennumanya walew.
- Fanga ka sariya talen minnu te taa jama jiminsira fe, olu Yelemani ninini (josariyaw ninicogo) :
  - yelemeni ninini baara dakunw
  - yelemeni ninini ferew.

4. Marabolosigi (desantalarizasiyon)

- marabolosigi koro
- marabolo jogyoro sigida ka netaa baaraw la
- marabolo kalafiliw (marabolo jemogow sugandili)
- marabolo jemogow n'u ka baara ketaw.

5. Hadamadenw ka josariyaw

- Jamana jogyoro fasodenw kunkow nenaboli la
- Fasodenw jogyoro u ka duw, u ka sigidaw, an'u faso baarali la.

Mogow ka jekulu tondenya nini u yere ye, o jogon te

Mogow minnu kunkow n'u haminankow ye kelen ye, a ka c'a la olu de be jogon lasoro jekulu kelen kono. Kumadonnaw ko : « **konokulu jelen be bii fo** ». O nsana koro be kene kan : kono minnu kuntilenna ye kelen ye olu de be pan jogon fe ; olu de be taa jogon fe.

An be se k'an ka jekuluw (moninkelaw ka jekuluw, baganmaralaw ka jekuluw, lakolidensomogotonw, musow ka jekuluw, senekelaw ka jekuluw, sigidaw keneyajekuluw) jate i n'a fo konokuluw ; minnu kelen-kelenna mogow haminaw ye kelen ye.

Ni mogow haminaw te kelen ye, n'u farala jogon kan cogo o cogo, a ka gelen u ka se ka baara ke jogon fe, tonden bee be wasa soro baara min na.

Jekulu be dugu min kono, walima sigida min na, n'i y'o mogow ye, o man kan ka ke sababu ye k'i ke jekulu tonden ye waajibi la ; n'o kera o ni jemufangako hakilina te tali ke jogon na.

Ni jekulu diyara mogow ye ka don a la u yere ma, o b'a t'u ka jekulu baaraw mine ni sebe ye, walasa k'a ka jetaa sabati, a sigira ni nata min ye o ka fa.

Mogow keli jekulu tonden ye, o naniya be bo i yere la.

Mogow keli jekulu tonden ye, o naniya be bo i yere la.

mogow	naniya
mo	na
m	a

m - a - ma

ma - ma - mama

m - a - ma

Sariyaseben te jekulu min na, o ka jekuluya ma dafa

Sariyaseben ye benkansaben ye jekulu tondenw be je ka min dilan, a be jekulu sigikun, magow doncogo n'u bɔcogo jekulu la, jekulu ka tonsigiw ni forobalajew kewaati n'u labencogo, jekulu ka sorow an'a ka musakaw kacogo pereperelatige. Sariyaseben b'a to tonden kelen-kelenna bee k'a jɔyɔɔ don jekulu kɔnɔ ; a be kunnafoni jelenw di jekulu sigicogo, a kutilennaw an'a ka baarakecogo kan.

Sariyaseben dilanni hakilina ka kan ka bo jekulu tondenw yere la. Kuma si man kan ka seben a kɔnɔ ni min ma bo jekulu tondenw yere da ; bawo « **do te se ka dulo min do k'o kan fo** ».

Jekulu sariyaseben kɔnɔkumaw labatoli ye waajibi ye tonden bee kan ; o la tonden bee ka kan k'a jini k'a kɔnɔkumaw sidɔn.

Jekulu ka jɛnamaya te sabati ni sariyaseben t'a la.

Jekulu ka jɛnamaya te sabati ni sariyaseben t'a la.

Jekulu
jɛ
ɛ

sariyaseben
sa
s

s - ɛ - sɛ

s - a - sa

sɛ ma sa mama sama masa

m a s ɛ ma sa sɛ

Beejefangako hakilinaw ka kan ka labato jekulu nemogow sugandili la

Nemogow sigikun ye jekulu kunkow nenaboli ye jelenya ni tilennanya la ; o koson, u sugandili man kan ka ke yuruguyuruguko ye, a man kan ka ke ni tondenw bee ma sendon a la.

Tonden bee damakakan jekulu nemogoya la, ani jekulu nemogow sugandili la. Ni jekulu mogow damadaw daronw kera jekulu nemogow sugandibaa ye, a be fo o de ma ko « **yeɛ sago ke** » ; o ni beejefangako hakilina te tali ke ngon na. Kalafiliw senfe, ni jama fanba benna mogow minnu kan, olu be ta ka ke jekulu nemogow ye.

Nemogoya kuntaalajanya hake ka kan ka sorow jekulu sariyaseben konow. N'o sarati dafara, tondenw be ngon dalaje ka nemogow kuraw sigi ben ni kelenya, tilennanya, ani jelenya konow na. Jekuluw sigikun ye tondenw ka netaa sabatili ye ; maa si man kan k'i yeɛ ke bolokofemogow ye o baaraw la.

Beejefanga hakilinaw labatoli be jekulu sinsin.

Beejefanga hakilinaw labatoli be jekulu sinsin.

beejefanga

je

j

jekulu

ku

u

j - u - ju

j - a - ja

j - e - je

m - u - mu

s - u - su

juma jama jamu mamu musa samu jaje majama

Tondenw bæ sendonni ka ni jekulu kunkow jɛnaboli la

Jekulu kolatigela man kan ka ke mɔgo damado dɔronw ye.
Taamasiyen damadow bæ yen minnu b'a sementiya ko jekafɔ sabati-
len don jekulu kɔnɔ :

- Forobalajew ani jɛmɔgow ka tɔnsigiw keli u kecogo la an'u ketuma na.
- Forobalajew hake dɔgɔyalenba ka ke siɲɛ 4 ye san kɔnɔ.
- Forobalajew senfe, jekulu mɔgow sigiyɔroma keme o keme mɔgo nata hake kana jigin 65 jukɔrɔ.
- Jɛmɔgow (biro) ka tɔnsigiw hake dɔgɔyalenba ka ke siɲɛ 6 ye san kɔnɔ.
- Jekulu jɛmɔgow ka lajɛw senfe biro mɔgo sigiyɔroma keme o keme mɔgo nata hake kana jigin 75 jukɔrɔ.
- Jekulu kunkankow latigeli senfe, ni jama fanba ye hakilina min di, sinsin ka ke o kan.
- Jekulu ka benkan talenw labatoli.
- Tonden kelen-kelenna bæ k'a ka baarakɛtaw don tɔn kɔnɔ k'i jɔyɔrɔ fa jekulu kɔnɔ.
- Tɔnsigi fen o fen bæ ke jekulu kɔnɔ, o kumaw sɛbɛnni k'u mara.
- Jɛmɔgɔya yeɛma-yeɛmani tondenw ni jɔgɔn cɛ.
- Ni mɔgo minnu bɔra jɛmɔgɔya la, olu sɔnni k'u jɔyɔrɔ lateme jɛmɔgo kuraw ma bɛn ni kelenya ani tilennenya hukumu kɔnɔ.
- Jekulu ka baaraw kɔɔsili an'u kiimɛni san o san k'o sɛben bɔ ka jira tondenw na forobalajew senfe ani jekulu jɛjɔgɔn cakɛdaw la.

Ka Jekafɔ ni jekabaara to jekulu kɔnɔ, a tɛ tiɲɛ.

Ka Jekafɔ ni jekabaara to jekulu kɔnɔ, a tɛ tiɲɛ.

jekafɔ
fɔ
ɔ

jekulu
ku
k

m - ɔ - mɔ
s - ɔ - sɔ
j - ɔ - jɔ

k - ɔ - kɔ
k - a - ka
k - ε - kε
k - u - ku

kuma kaja kasa mɔkɛ ku

Jekulu te danaya soro ni fanga ka yamaruyaseben t'a bolo

Jekulu o jekulu n'a sigira, a ka kan a k'a jini k'a yerelakodon fanga yoro. Ni fanga ka lakodonniseben be jekulu bolo, o b'a sementiya ko sariya kelen don k'a sigili yamaruya, danaya be d'a kan, a ka baara caman be nogyo a bolo.

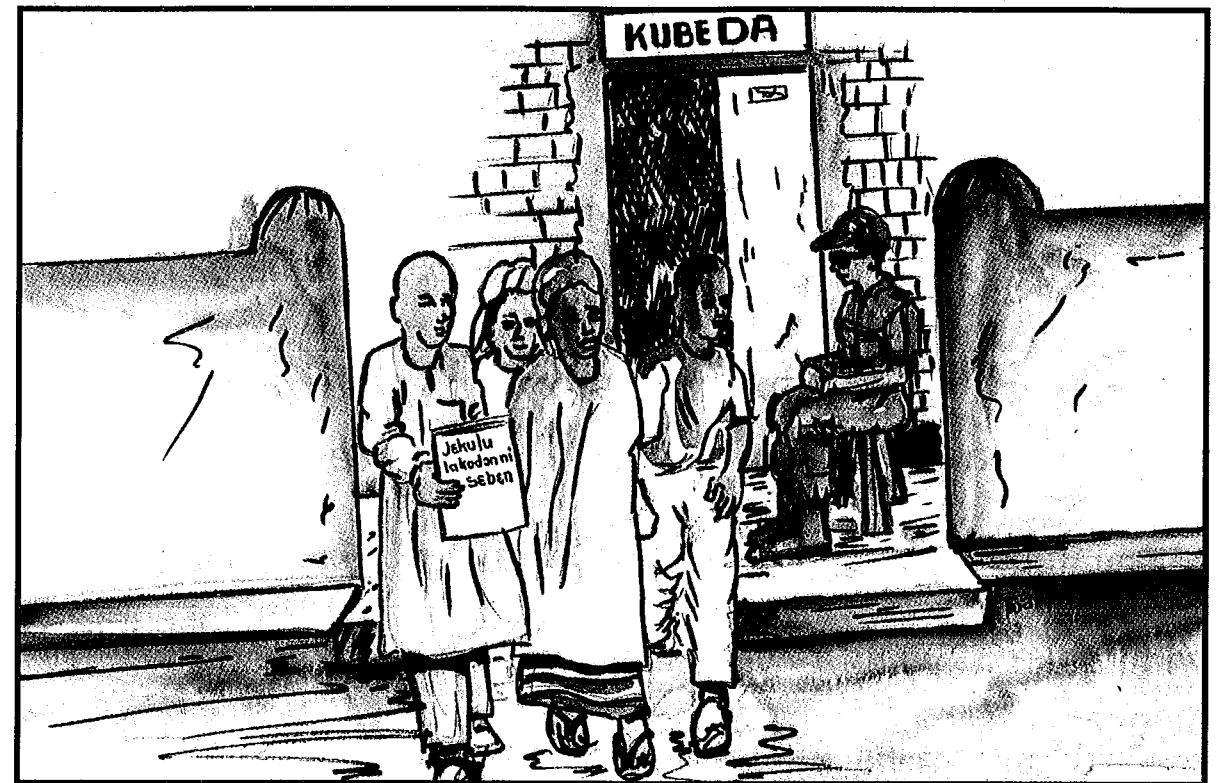
Yamaruyaseben be se ka ke sababu ye jekulu ka dema soro ka bo fanga yoro, walima demabaga werew yoro. A b'a to ni mog'o min ye tineni lase jekulu ma, a ka se k'o wele kiritigeso la.

Ni jekulu min b'a fe ka sigili yamaruyaseben soro, o be nininiseben dilan ka jekulu sariyaseben fila da o kan ani jekulu sigibaaw togo n'a nemogow togo k'o ci fangabonda mogow ma.

Jekulu nemogo jonjon 3 (misali la : nemogoba (peresidan)), sebennikela ani kunnafonidila olu ka kan k'u bolono bila nininiseben na yann'a ka se faamaw yoro.

Ni jekulu min ye nin kuma folen ninnu bo a sira fe, tile 15 o ka nininiseben selen kofe fangabonda la, o ka kan ka jaabi soro a ka yamaruyaseben soroliko la.

Ni yamaruyaseben te jekulu bolo, a ka ko ye to-k'a-je ye.

Jekulu yamaruyaseben ntan ka ko ye to-k'a-je ye.

yamaruyaseben	ko
ya	ko
y	o

y - a - ya	y - o - yo
y - e - ye	m - o - mo
y - u - yu	s - o - so
y - o - yo	k - o - ko
y - o - yo	j - o - jo

yaya yaku yuma yusu joma muso

soma so kojo sojo kaso kake SOSO

Seginkanni

Kunnasebenni :

a ε u o o

m s j k y

mama sama masa samaya juma jama jamu

mamu musa samu majama jaje

yaya yaku yuma yusu muso sojo soso

kuma kaja siyaka mɔkɛ

Degeliw : a' ye dɔɛ dow dilan ni nin siginidenw ye :

m s ε k j a o y u

misali : muso yasa

Ɔininkaliw :

1. Aw ka jekulu tɔndenya be sɔɔ cogo di ?
2. A ka kan mɔgo ka ke jekulu tɔnden ye ka sɔɔ a ɲaniya ma bo i yeɛ la wa ?
3. Ni mɔgow y'a ɲini ka don jekulu la u yeɛ ye nafa jumɛn b'o la ?
4. Sariyaseben b'aw ka jekulu bolo wa ?
5. Kunnafoni jumɛnw be sɔɔ jekulu sariyaseben kɔɔ ?
6. Nafa jumɛn be sariyaseben na jekulu bolo ?

7. Jɛmufangako hakilina b'a jira ko jelulu ɲemɔgow ka kan ka sugandi cogo di ?
8. Munna jekulu ɲemɔgoya ka kan ka to ka yeɛma-yeɛma tɔndenw ni ɲogɔn ɛɛ ?
9. Jekulu ɲemɔgow (biro) ka tɔnsigi hake dɔgoyalenba ka kan ka ke siɲɛ joli ye san kɔɔ ?
10. Jekulu ka forobalajɛw hake dɔgoyalenba ka kan ka ke siɲɛ joli san kɔɔ ?
11. Yali aw ka jekulu la, ɲemɔgow ka tɔnsigiw ni forobalajɛ minnu be ke olu benkanw n'u mɔgo nalenw tɔgow be seben k'u mara wa ? E ka jate la, nafa jumɛn be o wale in na ?
12. Mun ni mun be aw ka jekulu je walas'a ka se ka fo ko jɛmufangako hakilinaw labatolen don a kɔɔ, ko mara kecogo ka ɲi a kɔɔ ?

Kɔɔsiliw :

Ni kalandenw tɛ se sebenni na foɔ karamɔgo be ɲininkali ninnu ke da la ; kalandenw b'a jaabi.

Ni kalandenw jolen don karamɔgo b'u bila ka ɲininkali ninnu kɔɔ seben u yeɛ ye. O be se ka ke Kulubaara hukumu kɔɔ.

Baara fεεre tigeli ka kɔn a kεwaati ne, o b'a nɔgɔya

Jekulu b'a fe ka baara minnu ke san saba walima san duuru nata kɔnɔ, a be olu dantige ; musaka minnu be don o baaraw dafe minenko, nafoloko ani baarakelako siratigela, a ka kan k'a jini k'olu beε don ; o b'a ka baara nɔgɔya a bolo.

Tɔnden kelen-kelenna jɔyɔrɔ ye min ye baara bolodalenw waleyali la, jekulu b'o pereperelatige ka kɔn baara kεwaati ne. Nɔgɔyada minnu be jekulu bolo a ka baara bolodalenw waleyali la, an'a ka telin ka geleya minnu sɔrɔ u la, a b'o beε segeεge. « **bolitumadɔn ka fisa n sen ka di ye** » Nin wale ninnu b'a to jekulu ka se k'a don a be fεεrew ni dabali minnu tige walasa a ka baara ketaw ka sira sɔrɔ.

Jekulu be san saba, walima san duuru baara bolodalenw tila ; a ka kan ka minnu waleyali u la san o san, ani kalo saba o kalo saba, a be olu dantige. Nin baara ninnu si te taa seβenni ko. Forobalajew senfe baara bolodalenw be dajira jama la, walasa k'u waleyali yamaruya jini tɔndenw fe.

Jekulu min taalan ye kunfebaara ye, o yiriwa man di.

Jekulu min taalan ye kunfebaara ye, o yiriwa man di.

Jekulu
lu
l

yiriwa
yi
i

l - i - li
l - a - la
l - ε - le
l - u - lu
l - ɔ - lo
l - o - lo

m - i - mi
s - i - si
j - i - ji
k - i - ki
y - i - yi
l - i - li

mali le jiko koji kolonji lala jalo

jekulu mali misi kayi sin jisuma

silame silameya seli sunkalo

ala kisi

Nafolokow ka kan ka jɛnabo ka jɛ jɛkulu kɔno

Ni Jɛkulu b'a fɛ tanga ka d'a kan, tɔndenw ka wasa sɔɔ a ka baara kɛtaw la, a jɛɔɔɔn jɛkulu wɛrɛw, an'a demɛbagaw (porozɛw, ni ban-kiw) ka danaya d'a kan, olu ye nafolo minnu d'a ma a ka baaraw kama, fo a ka se k'olu dondaw n'u bɔdaw sɛmentiya ni seereyasebenw ye.

Jɛkulu bɛ sɔɔ fɛn o fɛn kɛ (tɔndenwariw, bolomafaraw, jurutalenw) an'a ka musakaw (minɛnsanw, baarakɛlaw sarawariw...), a ka kan k'olu bɛɛ lajɛlɛn sɛbɛn k'u mara.

Ni san yeɛmana, jɛkulu sɛbelama bɛɛ b'a ka san tɛmɛnɛn ni san kura nata sɔɔw n'u musakaw dantigelisɛbɛn dilan k'o dajira tɔndenw na forobalajɛ sɛnfɛ.

Jɛkulu ka nafoloko kunnafoniw tɛ fɛn dogota ye tɔndenw na.

Jɛkulu ka kan k'a tɔɔlafɛnw : dugukolo, kɔw ni baw ani kungokɔno jiriw, baarakɛminɛnw ni so jɔlɛnw tɔɔtɔ ka jɛ.

Fɔsi tɛ jɛkulu bolo min nafa ka bon ka tɛmɛ a ka tɔndenw kan ; o la, a ka kan k'i hakili to olu la kɔsɛbɛ, k'u minɛ ka jɛ k'u kalan, ka kunnafoni jɛlɛnw d'u ma minnu b'u demɛ u ka baaraw la.

« **Danaya tɛ sɛgɛsɛgɛli bali** » ; jɛkulu ka nafoloko baaraw kalifalɛn don mɔɔɔ minnu na, a ka kan jɛkulu ka mɔɔɔ wɛrɛw sugandi minnu bɛ olu ka baara kɔlɔsi. Nin wale minnu bɛɛ bɛ kɛ sababu ye ka danaya lase jɛkulu ma ; k'a ka yiriwali sabati.

Nafololabaara seereyalan ye sɛbɛnni ye.

Nafololabaara seereyalan ye sɛbɛnni ye.

nafololabaara seereyalan

na	re
n	e

n - e - ne	m - e - me
n - a - na	s - e - se
n - u - nu	j - e - je
n - ɔ - no	k - e - ke
n - o - no	y - e - ye
n - i - ni	l - e - le

Jɛɛnɛ Koniyo Keke nana nɛnɛ nɔnɔ

keleya nimisa lakoliso sɛnɛkɛla malosɛnɛyɔɔ

Yaya jalo nana Koniyo kunasini.

Mayimuna ni Siyaka nana malosɛnɛ ni mɔnni na Jɛɛnɛ.

Jekulu ka baaraw man kan ka jɛsin cɛw dɔrɔnw ma

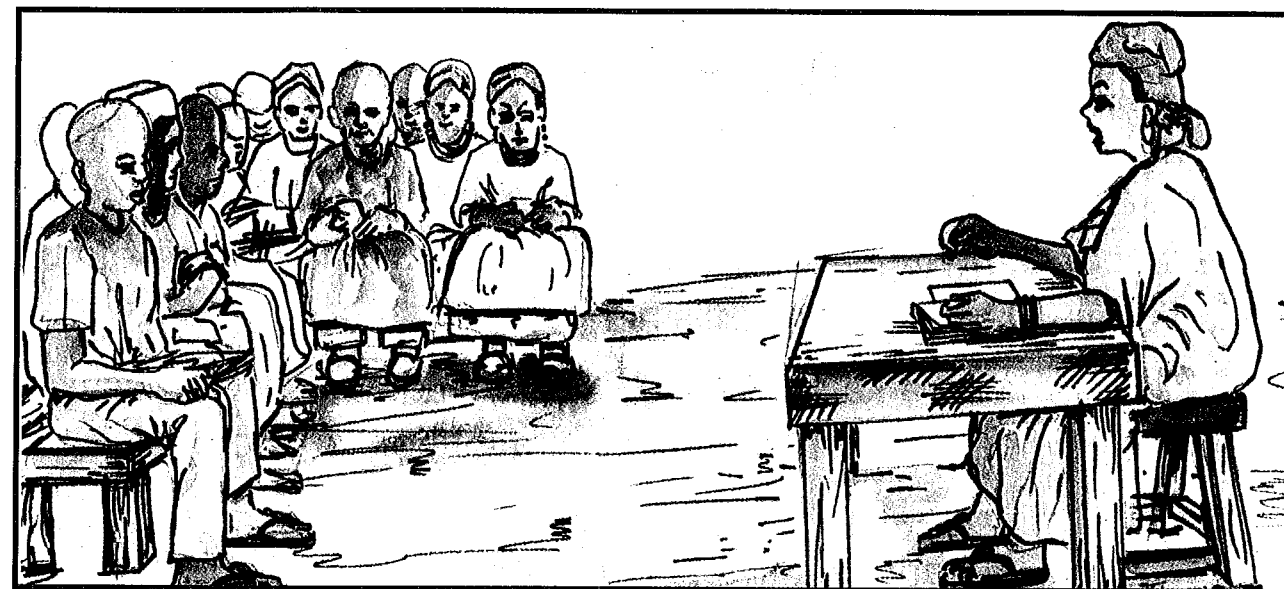
Musow kelen don bolokɔfemɔgɔ ye dijɛlatigɛ baara caman na. U sɔrɔ man di jekuluw tɔndenya la, sanko u jɛmɔgɔya jɔyɔrɔw. Jekulu caman bɛ yen, olu kolatigɛlaw ye cɛw dɔrɔn ye. Bɛɛ lajɛlen bɛnnen don a kan ko muso ye du ntuloma ye, o n'a ta o ta n'an b'an ka yiri-wali baaraw boloda, an bɛ jinan u kɔ ; an da tɛ se u haminankow ma.

« **Dɔ bɛ ɲa la, dɔ bɛ ɲa celakaw la** » musow yɛɛ niyɔrɔba bɛ u ka bolokɔfemɔgɔya la, bawo u sɔn man di jɛmɔgɔyaw ma jekuluw kɔnɔ. Tɔnsigiyɔrɔw la, kuma man di u ye.

« **Kun tɛ di kuntigi kɔ** » ; o n'a ta o ta jekuluw ka kan k'u hakili to musow ka haminankow la n'u b'u ka baarakɛtaw boloda. Misali la, duguyiriwatɔnw (awew) bɛ se k'u hakili to jɔsimansinko la musow ye. Lakɔlidensomɔgɔtɔn bɛ se k'a hakili to musomanninw ka lakɔlila-don ko la. Sigida kenɛyajekuluw bɛ se k'u hakili to musow ni denw ka kenɛyako la.

Musow sɔrɔli jekulu kɔnɔ, ani musow haminankow jɛnabɔli jekuluw fɛ, o ye jɛmufanga miirina ye.

Musow sendonni nafa ka bon jekulu kumalatigɛ la.

Musow sendonni nafa ka bon jekulu kumalatigɛ la.

musow
sow
w

kumalatigɛ
ti
t

w - a - wa
w - ɛ - wɛ
w - u - wu
w - ɔ - wɔ
w - o - wo
w - i - wi
w - e - we

t - a - ta
t - ɛ - tɛ
t - u - tu
t - ɔ - tɔ
t - o - to
t - i - ti
t - e - te

.wasa woso wulikajo wolo weleweleda

tasuma tamati toto tulu situlu

tasa takula jato

Jekulu ka ca, nk'a baaranumankela ka dogon

Jekulu ka baaranumankela be don taamaseere wooro la ; o taamaseere wooro la, ni naani ye dogon soro jekulu min na tabaarikala be se ka f'o ma. O taamaseerew file nin ye :

- Jekulu keli k'a ka san baara kelenw n'a ka sorow ni musaka kelenw dantigeliseben dilan k'o jira tondenw na forobalaje senfe.
- Jekulu ka baara ketaw bolodali feresesebenw dilanni ka je, ani musow haminankow jatemineni o baara bolodalenw na.
- Jekulu tonden kelen walima tonden damado kalanni ka ke karamogow ye, u ka se ka jekulu mogow tow kalan ka je ; u ka kalan kelenw nafa ka ye jekulu ka baarakecogo la.
- Jekulu keli k'i janto a ka tondenw na :
  - jekulu biro mogow kelen-kelenna joworo n'a ka baara ketaw dantigeliseben dilanni jekulu fe.
  - jekulu keli k'a ka tondenw ka san balikukalanw bolodaliseben dilan.
  - jekulu biro mogow tilance kalanni balikukalan na.
  - Muso soroli jekulu biro konow.
- Fojogonkow jenaboli fere soroli jekulu bolo.
  - Jekulu mogow kelen walima mogow damado kalanni fojogonkow jenaboli ferew la.
  - fojogonkow jenaboli ferew waleyali fojogonko do senfe jekulu konow.
- Baarakela sarataw be jekulu minnu bolo, a k'a soro sariya ye taabolo ni mincogo minnu kerengeren olu kama, olu bee labatolen don.

Seginkanni

Kunnasebenni :

l i n e w t a o o u e m s j k y
 Jeene Koniyo Keke maloseneyoro malosi
 malokise senekela le jiko jekulu Kayi Moti
 Motikaw nana Jeene kunasini.

Degeli : a' ye dape dow dilan ni nin signindenw ye

l i e n w a o o u e m s k y t j

Nininkaliw :

1. Yali aw ka jekulu ye baara dow boloda san duuru nata in konow wa ?
2. A' ka tondenw be o baara bolodalenw kalama wa ?
3. O baara bolodalenw nafa jumenw be se musow ma ?
4. A' ka jekulu b'a ka san soro n'a musakaw dantigeliseben dilan wa ?
5. O seben be dajira tondenw na forobalajew senfe wa ?
6. Warikow jatebesebenw b'aw ka jekulu bolo wa ?
7. A' ka tonjemogow kelen- kelenna joworo n'u ka baaraketaw dantigelisebenw dilannen b'aw bolo wa ?
8. A' ka tondenw ka kalanketaw (balikukalan) bolodaliseben b'aw bolo wa ?
9. A' ka jekulu tondenw ye kalan soro fojogonkow jenaboli ferew kan wa ?
10. Muso baw ka jekulu biro konow wa ?
11. Aw ka jekulu biro mogow joli kalannen don balikukalan na ?
12. Biro mogow bolen kofe a la, mogow joli b'aw ka jekulu tondenw na minnu ye balikukalan ke ?
13. Mun b'aw ka jekulu je walas'a ka se ka fo k'a ka kopenabocogo ka ni ; ko baaranumankela jekulu don ?

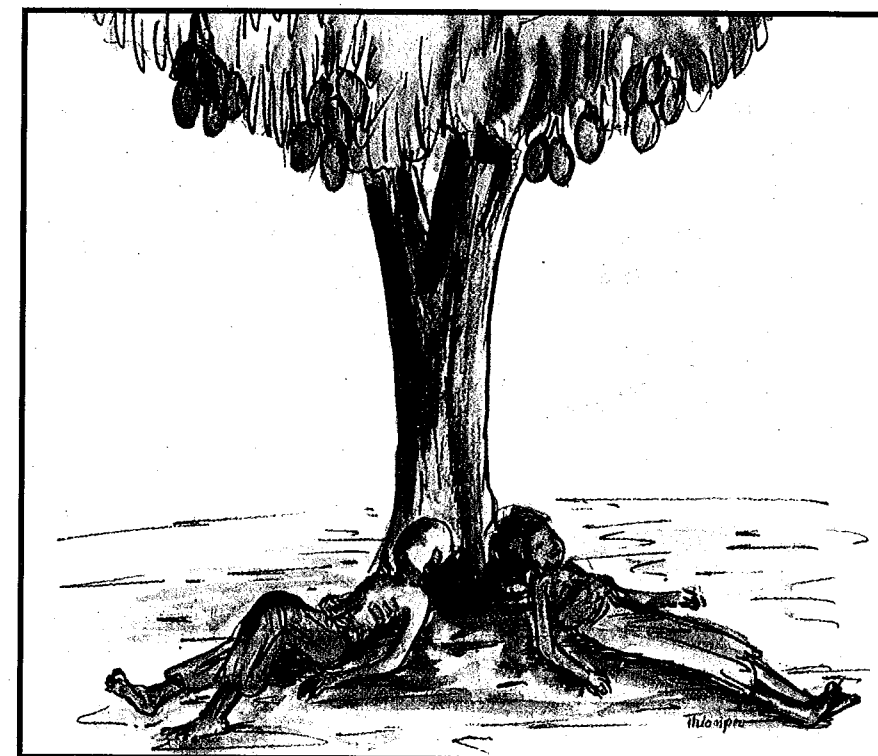
Josariyaw ninini ye fasodenɲumanya wale do ye

Jekuluw ka baaraw kɔnɔ na, waati dɔw la, u bɛ wuli ka se fanga, walima foroba cakɛda dɔw ma u kunkow ɲɛnabɔli la. Fanga, walima foroba cakɛdaw bɛ se ka sariya dɔw ta, walima ka baara dɔw damine minnu bɛ kɛ sababu ye ka degun lase sigida mɔgɔw, walima jekulu tɔndenw ma, n'o kɛra, jekulu bɛ se ka wuli k'i j'ɔ o sariyaw yeɛmani, u wulili, walima o baaraw dabilali kama. Ni jekulu b'a ka wulikajɔw kɛ, a ka kan a k'a ɲini k'a dɔn folɔ ni jamana sariyasebenba b'a yamaruya u keli la walima n'a t'a yamaruya.

Jekuluw hamina ka kan ka kɛ tuma bɛɛ u ka tɔndenw lafiyada ninini ye. Sariya talenw minnu bɛ kɛ sababu ye ka degun lase tɔndenw ma, a ninini k'olu yeɛma, walima k'u wuli, o dɔrɔnw tɛ tɔndenw lafiyada ninini wale ye. Ni jekulu b'a dɔn ko baara minnu keli, walima sariya minnu tali bɛ se ka kɛ sababu ye ka nafa lase a ka tɔndenw ma, a ka kan ka wuli ka se fanga ma k'a ɲini o sariyaw n'o baaraw ka sigi senkan.

Jɛmufanga sinsinnan ye fasodenw bɛɛ sendonni jamana sariyakow la ; ni jekulu min y'a sigi k'a bolo d'a senkan, o kunko tɛ ɲɛnabɔ ; bawo, « mangoro mɔlɛn tɛ bin mɔgɔ da ko kɔngɔ b'i la. »

Tɔndenw ka degunw tɛ furakɛ ni jekulu ma wuli k'i jɔ.

Tɔndenw ka degunw tɛ furakɛ ni jekulu ma wuli k'i jɔ.

tɔndenw	furakɛ
denw	fu
d	f

d - a - da	f - a - fa
d - ɛ - dɛ	f - ɛ - fɛ
d - u - du	f - u - fu
d - ɔ - dɔ	f - ɔ - fɔ
d - o - do	f - o - fo
d - i - di	f - i - fi
d - e - de	f - e - fe

dafa lɛfɛ foto tafo faso fasoden fatumata falo fato
folɔko fiyɛfiyɛ safo nafolo

alimami ye safoseli damine.

musow tilala susuli la.

Josariyaw ninini n'u lakanani baara te ne laben ko

Ni jekulu ma ne wuli-ka-jo ko a ka josariyaw ninini n'u lakanani na, f'a ka soro a ye jamana sariyako taabolo nepini k'o don. Ni sariyako nedon be jekulu tondenw na, ani jekulu be sigida min na o mogow la, u ke ka di ka fanga (sariyatigiw) lason u ka fotaw ma.

Ni jekulu b'a fe ka wuli ka se fanga ma a kunkow nenaboli la sariyako siratige la, laben dow be yen f'a k'a soro a y'olu ke folo :

- A be se fanga ma ni hamina min ye o sugandili.
- A be se fanga ma ni hamina min ye o hamina jogon be jekulu were minnu na olu ninini k'u don k'i bolo di olu ma.
- Mogo minnu ka telin k'a dema a ka wulikajow la, an'a ka haminaw nenaboli la olu ninini k'u don.
- Mogo minnu ka telin k'u disi d'a disi la a ka wulikajow konon na walasa k'a ka haminaw nenaboli bali olu ninini k'u don.
- A ka d'a ye ka jaabi min soro ka bo fanga yoro a ka hamina nenaboli la o dantigeli.
- Wulikajo baaraw te taa fen minnu ko nafoloko, minenko ani mogoko siratige la olu jatemineni k'u jini ka bila.
- Josariyaw ninini baaraw kecogo fere tigeli.

Jekulu wulili k'a ka josariyaw jini walima k'u lakana, o be ke sababu ye a ka se k'a sendon jamana sariyako kuma na ; o b'a to fana a kana ke bolokofemogo ye sigida yiriwali kumalatige la.

Jekuluw ka josariyaw ninincogo, an'u sendoncogo sigida yiriwaliko kumaw la, o fere ka ca :

- Jekuluw ni sigida fangabonda be se k'u bolo di jogon ma sigida yiriwali baaraw la. Ni sigida yiriwali baaraw be boloda, jekuluw be wele o kene kan u k'u fela fo. U ni fangabonda be je k'o baaraw keli dabali tige jogon fe.
- Jekuluw be se ka baara dow dajira sigida fangabonda mogow la olu be minnu fara sigida yiriwali baara ketaw kan. O baara ketaw be se ka ke kalanko, walima keneyako sira kan.
- Sariya minnu te taa jama jiminsira fe, jekuluw be se ka se fanga ma k'a jini o sariyaw ka wuli walima u ka yelema. O sariyaw wulili, walima u yelemani be se ka ke sigikafu huku-mu konon. Ni jekulu ma wasa soro sigikafu konon na, a be se k'i wasa don kunnafonijensensebenw ni arajosow la ka fanga ka sariya sigilen fiye jira mogow la ; k'a fo k'a mangoya, walasa fanga be son a ka fotaw ma waajibi la. Ni fanga y'a don ko sigida walima jamana mogo fanba tugunen don jekulu ka hakilinaw ko, a ka c'a la a be donsen yelema.

***Josariyaw ninini n'u lakanani ma dabo tiheneni
kama ; u dabora hadamadenw ka lafiya soroli kama.***

Josariyaw ninini dabɔra hadamadenw ka lafiya sɔrɔli kama

ninini hadamadenw
n h

n - a - na	h - a - ha
n - o - no	h - o - ho
n - ɔ - no	h - ɔ - ho
n - e - ne	h - e - he
n - ε - ne	h - ε - he
n - i - ni	h - i - hi
n - u - nu	h - u - hu

Muɲa ɲaala hami haminanko no ɲosi

hadamaden hadamadenya ninan salon

ɲininkaliw

1. Aw ka jɛkulu delila ka wuli ka se fanga ma ni haminan ko do ye min ɲesinnen don yiriwaliko ma wa ?
2. Aw ye labɛn jumɛnw kɛ fofo yan'aw ka wuli ka se fanga ma o ko la.
3. A' ka jɛkulu sera ka fanga lasɔn a ka haminanko jumɛnw kɛli ma ?
4. A' ka jɛkulu sera ka fanga lasɔn siɲɛ joli a ka sariya talen minnu bɛ degun lase sigida moɲow walima a' ka tɔndenw ma olu wulili n'u yeɛmani ma ?

Jɛɲɔɔɲya

Jɛkulu caman bɛ yɛn minnu bɛ bolodɲɔɔɲmasira don u ni fanga-bonda, porozɛw ani farankanjɛkuluw cɛ. O jɛɲɔɔɲya hukumu kɔɲɔ, sigida yiriwali baara dɔw bɛ se ka kalifa jɛkulu la, a bɛ dɛmɛ sɔɔ minnu kɛli kama.

Fanga ni porozɛw ani farankanjɛkuluw bɛ se ka jɛkuluw dɛmɛ ni nafolo, baarakɛminɛw, walima baarɛɲɔɔɲbaa dɔw ye. Jɛkuluw b'u fanga n'u ka tɔndenwariw fara dɛmɛ ninnu kan ka baara dɔw k'u ka duguw ye i n'a fɔ lakɔlisow ni musojiginsow jɔli ; kɔlɔnbaw sennini, malosɛɲɛyɔɔɔw dilanni o n'a ɲɔɔɲna wɛɛw.

Porozɛw ni farankanjɛkuluw bɛ kɛ sababu ye ka kalanw ni kunnafoniw ani nafolosɔɔɔdaw lase jɛkuluw ma minnu b'u dɛmɛ u ka yiriwali baaraw la.

Jɛɲɔɔɲyasira ka ɲi jɛkuluw ni fanga, ani porozɛw cɛ.

Jɛɲɔɔɲyasira ka ɲi jɛkuluw ni fanga, ani porozɛw cɛ.

Jɛɲɔɔɲyasira
gɔɲ
g

porozɛw
zɛw
z

g - a - ga
g - o - go
g - e - ge
g - ɔ - gɔ
g - ɛ - gɛ
g - u - gu
g - i - gi

z - a - za
z - o - zo
z - e - ze
z - ɔ - zɔ
z - ɛ - zɛ
z - u - zu
z - i - zi

dugutigi dutigi gatigi gɔɲa gawusu

goro zakariya zumana zantigi zu

Marabolosigi

Marabolosigi tɛ kuma kura ye Mali kɔnɔ. Mali ka sariyasebenba min dilanna setanburukalo tile 9, san 1960 n'i y'o sariyabolo 41 nan laje i be marabolosigiko hakilina sɔrɔ o kɔnɔ. Jamana sariyasebenw y'a jira kabini san 1977 ko sigidaw be se ka ke marabolow ye. Marabolosigi ye waleya ye min be sigidaw yamaruya k'u kunkow latige u yere ye, k'u ka nafolow labaara u yere ye u ka netaa sabatili kama.

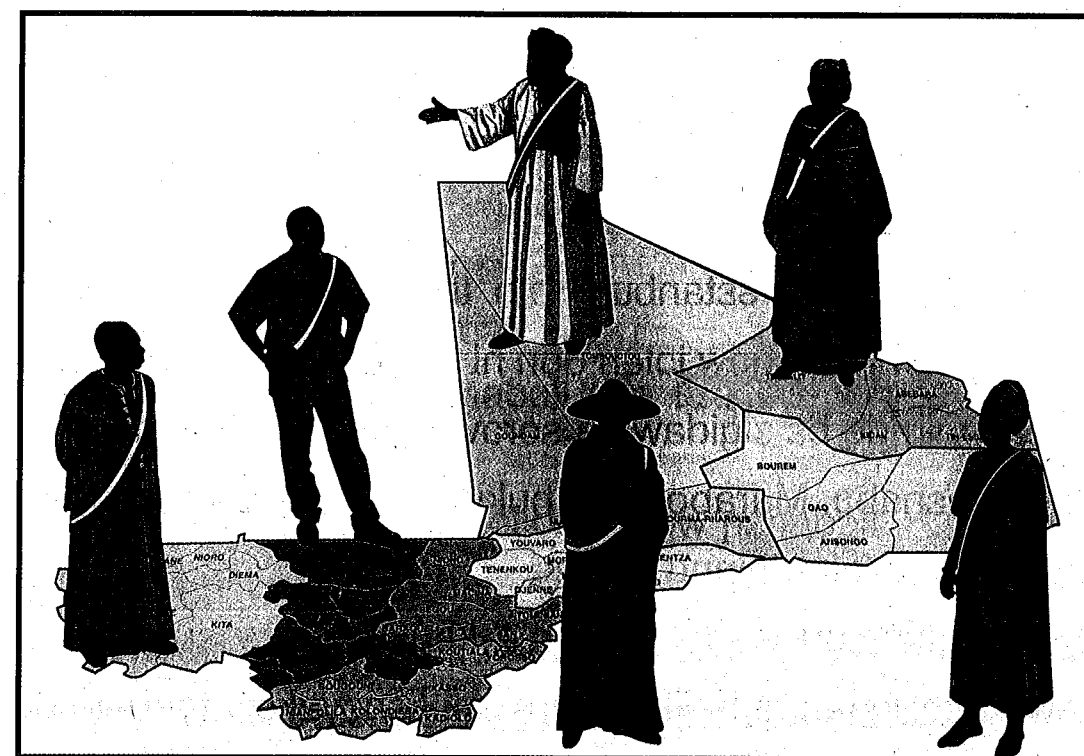
An ka togodaw la, dugu minnu be sigida kelen na n'u dugumɔgow ka kow ye kelen ye, olu be se ka fara nɔgon kan ka ke marabolo kelen ye. Dugubaw kɔnɔ, kinda minnu be sigida kelen na olu fana be se ka ke marabolo ye.

Marabolosigi kɔrɔ ye yeremara ye, a kɔrɔ ye fanga dili ye sigidaw ma u k'u yere kunko dɔw nɛnabɔ. Marabolosigi dabɔkun ye jamanaden beɛ ka se ka dɔfɔ jamana kunkokuma na. A be ke sababu ye fanga kana dan dugubaw dɔrɔnw kɔnɔ ; togodalamɔgow yere fana ka dɔ sɔrɔ fanga la.

Marabolosigi tɛ sigidaw dɔrɔn ka ko ye ; foroba cakɛda minnu be jamana kɔnɔ a be se ka boli olu fana kan ; n'o kɛra, cakɛda doni be dulon a yere la, a b'a yere kunkow nɛnabɔ.

Marabolosigi kɔnɔ na, sigidaw yere de b'u ka nɛmɔgow sugandi u b'u ka kow nɛnabɔli kalifa minnu ma.

Marabolosigi sabatilan ye jamanadenw ka cɛsiri ye.

Marabolosigi sabatilan ye jamanadenw ka cɛsiri ye.

Marabolosigi

ra
r

Cɛsiri

cɛ
c

r - a - ra
r - o - ro
r - ɔ - rɔ
r - e - re
r - ɛ - rɛ
r - u - ru
r - i - ri

c - a - ca
c - o - co
c - ɔ - cɔ
c - e - ce
c - ɛ - cɛ
c - u - cu
c - i - ci

ramatu   sofara   arajo cɛkɔrɔba   cɛsiri

yiriwali   malosɛnɛyɔrɔ

Sɛnɛ tɛ yiriwa ni ji tɛ. Jirituru be sanjiko nɔgɔya.

Marabolo (komini) jɔyɔɔ ye mun ye sigida ka jetaa baaraw la ?

Kabini Mali y'a yereta setanburukalo tile 22, san 1960, kubedaw, maraw ani kafow jemogow jolen don ni sigidaw ka jetaa baaraw bee dantigeli ye. Olu de be sigidaw ka sorow n'u ka hadamadenya saba-tilisiraw bee jenabo. Marabolosigi hukumu kono, sigida mogow yere b'u jo ni baara kofolen ninnu bee ye.

Ni marabolo (komini) y'a ka meri n'a kankorosigiw sugandi, olu be kalankow (lakolikan ni balikukan) ani keneyakow taabolo dantige k'u jenabo sigida mogow togola.

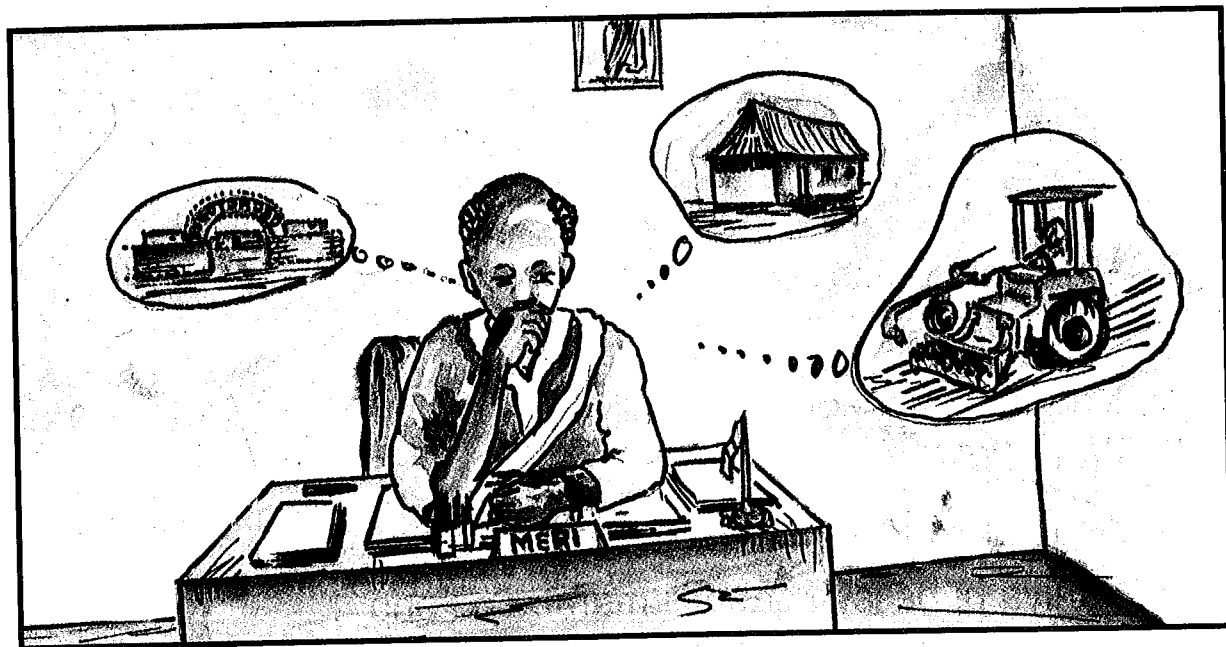
Marabolo ka baaraw jesinnen don kerengerenneya la wale damadaw ma jamana b'a yamaruya ka minnu ke :

- Sigida yiriwali baaraw bolodali n'u waleyali
- Sigiyoro dilanni
- Dugukolokow jenaboli
- Musaka minnu be don marabolo yiriwali baaraw dafe san kono o sebenw dilanni k'u dajira sigida mogow la.
- Cakedaw sigili marabolo kono
- Marabolo baarakelaw kunkow jenaboli
- Marabolo lenpow hake dantigeli
- Demew jinini marabolo baaraw kama

- Marabolo polosikow jenaboli
- Balikukanankow jenaboli
- Dugumakalankow jenaboli (k'a ta kilasi folo la ka se 9 nan ma)
- Dogtorosokow ni musojiginsokow jenaboli
- Saniya ni beseya sabatili marabolo kono
- Marabolo Sirakow n'a telefonikow jenaboli
- Marabolo jiko jenaboli (kolonw ni worobinew)
- Sugukow jenaboli
- Seko ni donko ani farikolojenajekow jenaboli

Mogo naniyanumantigiw ka ni marabolo jemogoya la.

Mogɔ ɲaniyanumantigiw ka ɲi marabolo ɲemogɔya la.

ɲaniyanumantigiw	marabolo
ɲa	bo
ɲ	b

ɲ - a - ɲa	b - a - ba
ɲ - o - ɲo	b - o - bo
ɲ - ɔ - ɲɔ	b - ɔ - bo
ɲ - e - ɲe	b - e - be
ɲ - ε - ɲε	b - ε - be
ɲ - i - ɲi	b - i - bi
ɲ - u - ɲu	b - u - bu

bamako	marabolo	baba	ɲaniya
abudu	burulayi	bakari	burama
ɲunun	basikili	forobalaje	banki
bangebaga	bugula	bangasi	

Marabolo kalafiliw

Sariya n° 008 min tara zanwuyekalo la san 1997, o sariyabolo 3nan be pereperelatige di woteko kecogo kan Mali la. Sariya n° 97-708 sariyabolo 18nan b'a jira ko jamanaden cemanw n'a musoman minnu si be san 18 bo, n'u ka fasodenɲumanya dafalen don olu be se ka wote. Kiiri tigera mogɔ minnu kan k'u ɲangi, olu man kan ni wote ye.

Sariyabolo 19nan b'a jira ko mogɔ minnu man kan ni wote ye fiyew o ye :

- mogɔ minnu ɲangilen don kojuguw la,
- mogɔ minnu ɲangira soɲeni, nanbara, jigilatigekow, faso soɲeni, yuruguyurugu, laadalakow tiɲeni, kasoladon min ka ca ni kalo kelen ye.

Kalafiliw senfe, sigida mogow yere de b'u ka ɲemogow sugandi a be fo minnu ma ko kɔnseyew. Sigida mogɔ fen o fen si be san 21 bo n'a y'a soro sariya kelen te k'i ɲangi, i be se ka sugandi ɲemogɔya la. Marabolo Kɔnseye hake b'a ta mogɔ 11 na ka se mogɔ 45 ma:

- marabolo min mogɔ hake te 10 000 bo, o ka kan ni kɔnseye 11 ye ;
- marabolo minnu mogɔ hake b'a ta 10 000 na ka se 20 000 ma, olu ka kan ni kɔnseye 17 ye ;
- marabolo min mogɔ hake b'a ta 20 000 na ka se 40 000 ma, o ka kan ni kɔnseye 23 ye ;
- marabolo min mogɔ hake b'a ta 40 000 na ka se 70 000 ma, o ka kan ni kɔnseye 29 ye ;
- marabolo min mogɔ hake b'a ta 70 000 na ka se 100 000 ma, o ka kan ni kɔnseye 33 ye;
- marabolo min mogɔ hake b'a ta 100 000 la ka se 150 000 ma, o ka kan ni kɔnseye 37 ye ;

- marabolo min mɔgɔ hake b'a ta 150 000 la ka se 200 000 ma, o ka kan ni kɔnseye 41 ye ;
- marabolo minnu mɔgɔ hake ka ca ni 200 000 olu ka kan ni kɔnseye 45 ye.

Kɔnseyew ye marabolo lajɛbulon mɔgɔw ye ; a bɛ fɔ min ma nansarakan na ko " kɔnseyi kominali " .

Kalafili bɛ kɛ marabolo kɔnseyew fɛ ka marabolo jɛmɔgɔba (mɛri) sugandi u yɛrɛw ni jɔgɔn cɛ.

Ni mɛri sugandira, a ka dankanw bɛ sugandi. Olu fana bɛ sugandi kɔnseyew fɛ u yɛrɛw ni jɔgɔn cɛ. Marabolo (komini) min mɔgɔ hake tɛ 50 000 bɔ, o ni mɛri dankan 3 ka kan.

Marabolo min mɔgɔ hake b'a ta 50 000 la ka se 100 000 ma, o ni mɛri dankan 4 ka kan. Marabolo minnu mɔgɔ hake ka ca ni 100 000 ye olu ni mɛri dankan 5 ka kan.

Mɛri n'a ka dankanw ye marabolo biro mɔgɔw ye ; a bɛ fɔ min ma nansarakan na ko " biro kominali " . Marabolo lajɛbulon bɛ sigida kunkow jɛnabɔ. A bɛ marabolo ka jɛtaa baaraw dantigɛ.

Marabolo jɛmɔgɔw ka jɛmɔgɔya kuntaala janya ye san 5 ye.

Jamana sariyasɛbenba sariya n° 95-034 k'a ta o sariyabolo 44nan ka se 55nan ma, a jiralen don o kɔnɔ ko marabolo mɛri jɔlen don ni sigida sariyakow jɛnaboli ye. Sigida lakanani bɛ mɛri bolo ; a jɔlen don ni saniya ni bɛsɛya sabatili ye marabolo kɔnɔ.

A waajibiyalen don mɛri kan ani jamana ka cakɛdaw ka baara kɛ jɔgɔn fɛ. Mɛri ye sigida mɔgɔw ka lasigiden ye ; sigida sariyatigɛlaw ka jɛmɔgɔ dɔ don.

Mɛri ye marabolo yiriwali baaraw jɛmɔgɔ ye ; a waajibiyalen don a kan ka gɔfɛrɛnama ladɔnniya tuma bɛɛ marabolo sɔrɔ, a hadama-denya, an'a politiki baaraw kɛcogo kan.

Mɛri man kan ka daga yɔrɔ wɛrɛ ni marabolo kɔnɔna tɛ.

A demɛbaa ye dugutigiw ni duguw jɛmɔgɔw ye.

Marabolosigi kunnafoniw ka kan ka pereperelatigɛ jamanaden bɛɛ ye.

Marabolosigi kunnafoniw ka kan ka pereperelatigɛ jamanaden bɛɛ ye.

Pereperelatigɛ

pe

p

p - a - pa

p - ɛ - pɛ

p - o - po

p - i - pi

p - ɔ - pɔ

p - u - pu

p - e - pe

politiki

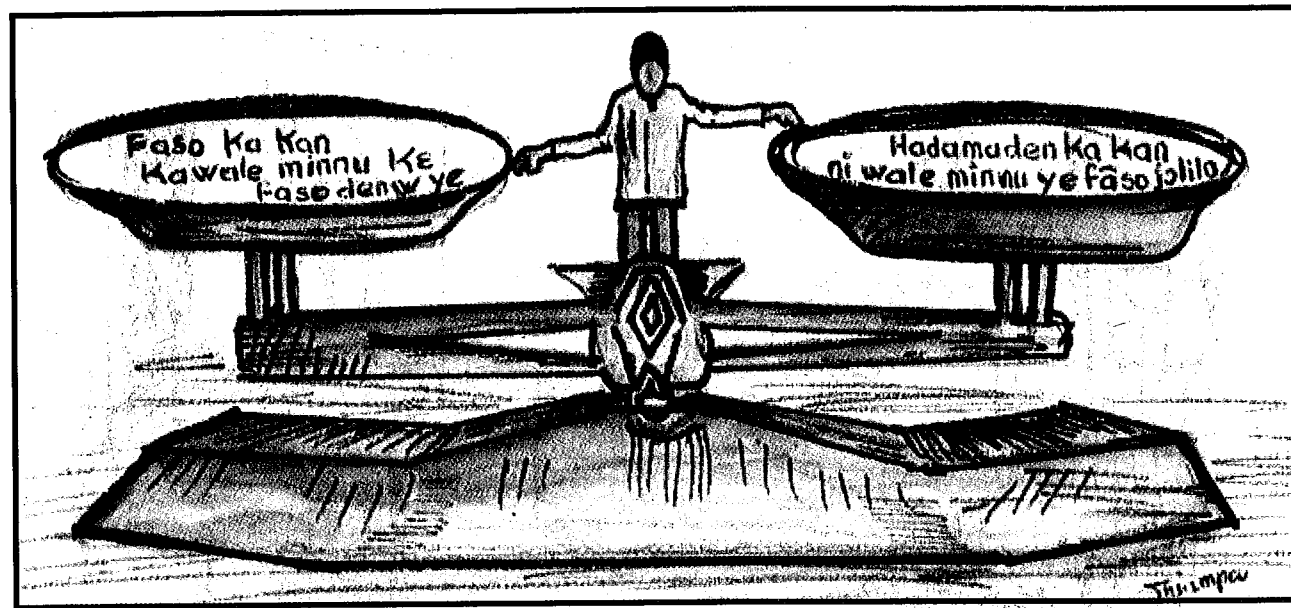
pɔsoni

pari

pariwari

poromani

Hadamadenw ka josariyaw

Jamana sariyasebenba be hadamadenw ka josariyaw dantige ; a ka kan jamanaden bee k'a jini k'o josariya ninnu don walasa i ka s'i ka kow kecogo la. Mogo, i ka kan ni fen min ye, an'i ka kan ka wale minnu ke i faso joli la, n'i y'olu don, i don man di fili la. Kumadonnaw ko : « jidon, sodon, yerendon de pogon te ».

- Hadamaden si man kan ni minεkojuguya ye. Mogo ka kan ni sutara ye ; lebu man kan ka ta ka se hadamaden si ma.
- Jamana sariya be fasoden bee yamaruya k'i munumunu jama-na kono cogo min ka d'i ye ; ka wuli ka taa jamana were la n'a ka d'i ye; diine min ka d'i ye k'o sugandi ; hakilina min ka d'i ye k'o ta.
- Maliden bee ka kan Mali dugukolo kan ; a yamaruyalen te maasi ka gen ka bo faso kono.
- Jamana ka kan ka fasoden bee lakana. Maa si man kan ka dankari maa si ka du konona na, an'a ka hadamadenya kow la.

- Maa si man kan ka jalaki, walima ka jangin maa were togo la.
- Bee kunko y'i kelen kunko ye. Ni kiiri be tige mogo o mogo kan, a ka kan saronadonna (awoka) ka soro o bolo.
- Maa si man kan ka nomine i hakilina sababu la. Ni taabolo min ka di fasoden min ye politikiko siratige la, o be se k'o ta.
- Maa were minnu nominena u ka jamana kono k'a sababu ke u ka hakilinaw ye politikiko siratige la, n'olu wulila ka n'u saronadon Mali la, an ka jamana b'u bisimila.
- Maliden bee damakakan fasokunnafonidiyoro la (arajo ni jabaranin...) Bee be se k'i hakilinaw jensen kunnafonidisebenw ni arajow ni jabaranin na sariya kadara kono.
- Ni baarada sigili ka di jamanaden min ye, o be se k'o sigi. Maa si bolofen (halalafen) man kan ka bosi i la ; fo n'a y'a soro faso mago b'a la jama togo la. N'i bolofen minena i la faso fe, a ka kan ka sara i ye cogoya were la.
- Jamanaden bee ka kan ni kalan, baara, siyoro, ani keneya soroli ye.
- N'a bora sorasiw, zandaramuw, ani garadiw la, baarakelaw bee yamaruyalen don ka jekuluw (sendika) sigi u ka nafaw lakana-ni kama.
- A dagalen don baarakela bee ka kalo kelen segenlafinebo soro san kono.
- Dogokun kono, baarawaati hake ye lere 40 ye ; ni baarakela min ye waati were baara ka fara o kan, o ka kan ka sara o ye.
- Baarakela bee ka kan ni sarali ye. Maa si man kan ka ke jon ye ; maa si man kan ka bila jaagoya baara la ; fo n'a y'a soro sariya kelen don k'i jangin.

- Denminsɛnw ka kan k'u bangebaaw bonya ; k'u tɔpɔtɔ. Bangebaaw ka kan k'u denw minɛ ka jɛ.
- Bangebaaw ka kan k'u den kalan, k'u ladamu ka jɛ ; k'u jɔ n'u ka kenɛyako ; an'u fɛrɔbɔko ye. Fɛn o fɛn bɛ kɛ sababu ye ka den hakili latige, k'a fari foni, bangebaa ka kan k'o k'a ye.
- Fasoden bɛɛ ka kan k'i ka nisɔgɔnw sara ka jɛ ; k'i cɛsiri faso baara fɛ ; ka jamana lakana.
- Fasoden bɛɛ ka kan ka jamana sariya labato ; ni kɛɛ binna jamana kan, k'a wuli k'i jɔ ka jamana lakana, ka jamana ka kunnawolo jini.
- Fasoden bɛɛ ka kan k'a jini ka bɛn ni kelenya sinsin jamana-denw ni jɔgɔn cɛ ; ka jamanadenw kala jɔgɔn na.
- Mali ye jamana yɛrɛmahɔrɔnyalen de ye ; jamana kelen don ; a tɛ se ka tila ; diinɛ bɛɛ damakakan a kɔnɔ.

An k'a jini k'an ka josariyaw don ; o b'an ka dijɛlatige taasira nɔgɔya an bolo.

Seginkanni

Kunnasɛbenni : (karamɔgɔ bɛ gafe kɔnɔ masalabolo dɔ sugandi k'o kumasen 5 jɔgɔn kɛ kunnasɛbenni ye).

Degeli :

1. A' ye siginiden minnu kalan gafe in kɔnɔ, a' y'o bɛɛ sɛbɛn.
2. A' y'a ka jɛkulu tɔgɔ sɛbɛn.
3. A' y'a ka jɛkulu sigikun sɛbɛn.
4. Mɔgɔ joli b'aw ka jɛkulu biro kɔnɔ ?
5. A' y'a ka jɛkulu biro mɔgɔ kelen kelenna bɛɛ tɔgɔ sɛbɛn.

Jininkaliw :

1. Yali jɛjɔgɔnya b'aw ka jɛkulu ni farankanjɛkulu dɔ cɛ wa ?
2. Jɛjɔgɔnya b'aw ka jɛkulu ni porozɛ jumɛn cɛ ?
3. O jɛjɔgɔnya jɛsinnen don mun ma ?
4. Jɛjɔgɔnya b'aw ka jɛkulu ni fanga cɛ wa ?
5. Marabolo jɔyɔrɔ ye mun ye sigida yiriwali baaraw la ?
6. Mɛri ka baara ye mun ye sigida la ?
7. Mɔgɔ jumɛnw yamaruyalen tɛ ka wote ?
8. N'i si bɛ san joli bɔ i bɛ se ka sugandi marabolo jɛmɔgɔya la ?
9. Mɔgɔ bɛ se ka wote ni si ye san joli bɔ ?

BAMANANKAN MABEN

Bamanankan sigini

Sigini ye taamasiyenkulu ye min be ke ka kan mankanw seben. A taamasiyen kelen-kelen-na be wele ko siginiden.

Bamanankan siginiden ye 27 ye :

a	i	o
b	j	p
c	k	r
d	l	s
e	m	t
ε	n	u
f	ɲ	w
g	ŋ	y
h	o	z

Siginidenw tilalen don kulu 2 ye :

1. Siginiden dafalenw :

- Dafalen ye 7 ye : a, e, ε, i, o, ɔ, u

2. Siginiden dafataw :

- Dafata ye 20 ye : b, c, d, f, g, h, j, k, l, m, n, ɲ, ŋ, p, r, s, t, w, y, z

Kolɔsiliw :

- Bamanankan na, n'i be siginiden dafata kalan, tuma beε e be fo ka fara a kan.
- r kalanto, e be fo a ɲεε a n'a kofe.

Samani

N'i ye mankan dow foto kolosi, i b'a ye ko kan be lasama yoro dow la ; a be fo de ma ko sama-ni.

Samani taamasiyen ye siginiden dafalen fila sebenni ye ka tugun jogon na.

Misali : baara, feene, feere

Siginiden dafalen bee be se ka sama.

Misali :	a	aa	baara
	o	oo	boolo
	ɔ	ɔɔ	koori
	e	ee	seere
	ɛ	ɛɛ	beeɛ
	i	ii	jjidi
	u	uu	duuru

Kolosiw : - Samani be se ka danfara don dape fila korɔ ni jogon ce.

Misali : barada (théière) baarada (service, lieu de travail)
bana (maladie) baana (une personne riche, aisée)

- Ni siginiden dafata binna ka bo siginiden dafalen fila ni jogon ce dape korɔ, o be na ni samani ye :

Daga	-	daa
Taga	-	taa
Mana	-	maa (i maa taa Sofara, i ka n ka foli fo dugutigi ye.)
Korɔke	-	koɔke

Nunnafoli

N'i ye mankan dow foto kolosi, i b'a ye k'u be fo nun na. Ni o mankan nunnafolen ninu be seben, u be seben ni n ye.

Misali : bulon, balan (digue), badinge, benkansaben
npete

Nunnafo taamasiyen n be bila dafata nefe. A be bila dafalen kofe.

Siginiden dafalen bee be se ka seben ni nunnafo taamasiyen ye.

Misali :	a	an	kalan
	e	en	sen
	ɛ	ɛn	ben
	i	in	bin
	o	on	bonbon
	ɔ	ɔn	songo
	u	un	kuntigi

Siginiden dafata bee te se ka seben ni nunnafo taamasiyen ye. Minnu be se ka seben n'a ye olu file :

b	nb	nbuuru
c	nc	nci
g	ng	ngolo
f	nf	nfirinfirin
k	nk	nkalon
s	ns	nson
t	nt	ntenen
p	np	npara
d	nd	ndeyisani

KANJE, DAJE, KUMASEN

1. Kanje

Kanje ye mankan ye min be fo kan boko kelen na.

Misali : wu, ye, an, ban, e, taa

Kanje be se ka dilan ni dafata ni dafalen ye. Dafalen in be se ka ke nunnafolen ye, walima samanen. A be se ka dilan fana ni dafalen kelen ye.

2. Daje :

Daje ye kanje kelen walima kanjekulu ye, koro, walima jeci be min na, n'a bee be seben kelen ye.

Misali : Jamana, jekulu, ji, e, an, u, Moti.

2. Kumasen :

Kumaseen ye dajew sigi-sigilen ye jigon ko ka hakilina dafalen do bange.

Misali : Keri-Mali ka baaraw jessinnen don malo sene yiriwali ni Jekuluw sinsinni ma Jene.

Daje suguyaw

Togo

Togo ye daje ye, min be fen do kofa. O fen be se ka ke nimafen ye walima nintanfen. Togo ye suguya 2 ye :

1. Forobotogo : O ye togo ye min be fen kulu do kofa.

Misali : mogo, dugu, wulu

2. Togoje : O ye togo ye min be fen kelen jira fenkulu do ce la.

Misali : Awa, Bamako, Kabani.

Nonabila

Nonabila ye daje ye min be bila togo no na.

Misali : Kaja ma na joona. A nan'a soro kalan daminena.

Nonabila ye suguya 2 ye :

1. Nonabila gansanw

2. Nonabila sinsinnenw

n	ne
i	e
a (o)	ale
an	anw
a'	aw
u	olu

Mankutu

Mankutu ye daɗe ye, min be togo cogoya jira.

Misali : Jekulu   **yiriwalen**
 Tonden   **numan**
 Baara ka   **di**

Mankutu ye sugu 2 ye :

1. Mankutu kerengerennen : O ye mankutulan ye min be mankutuli ke ka soro **ka** wali-
 ma **man** ma don ani daɗe ce.

Misali : dugukolo **numan**

2. Kamankutulan : O ye mankutulan ye min te se ka mankutuli ke ka soro i ma **ka** wali-
 ma **man** fo ka far'a kan.

Misali : Pɔndori lekene **ka bon**
 Sin maloforow **man jan** dugu la.

Kolɔsili : **ka** ni **man** ye mankutudemenanw ye.

Sementiyalan

Sementiyalan ye daɗe ye min be pereperelatigeli ke.

Misali : Sali y'a ka fini ko k'a je **pasipasi**.
 San finnen don **kirikiri**.
 An be taa Segu **sini**.

Kabila

Kabila ye daɗe ye min be bila togo walima nonabila kofe k'a sementiya.

Misali : Tɔnsigi kera fere **la**. Bee b'i yere **ye**.

Kabila ka ca. A dow file nin ye : **konɔ, kan, fe, la, na, ye, ma, ce ko, ne, bolo, kun, da, bala, kama, bara, nefɛ, kofɛ, sanfɛ, duguma**.

Misali : Jɛnaje be dugu **konɔ**. An ka foro be ba **kofɛ**.

Bonnaw

Daɗe dow be dilan ni kumaden werew nɔɔli ye u nefɛ, u kofɛ, walima u cema ; a be fo o daɗe suguyaw ma ko bonnaw. Kumaden min be nɔɔ u la, olu be wele ko nɔɔnnaw.

Nɔɔnna : Nɔɔnna ye kumaden ye min be nɔɔ daɗe la k'a koro jidi.
 Nɔɔnnan ye suguya **3 ye** :

1. Jɛnɔɔ : O ye nɔɔnna ye min be nɔɔ daɗe na, a nefɛ.
 Jɛnɔɔ ye **3 : la ma so**

Misali :

la	+	bo	=	labo
ma	+	don	=	madon
so	+	gere	=	sogere

2. Cenɔɔ : O ye nɔɔnna ye min be daɗe fila kala nɔɔn na kelen ye k'a fodiya.
 A dow file nin ye : **man, n**

Misali :

Ce	+	man	+	ce	=	cemance
Jorena	+	n	+	ko	=	Jorenanko

3. Kɔnɔrɔ : O ye nɔrɔnna ye min bɛ nɔrɔ daɗɛ la, a kɔfɛ.
Kɔnɔrɔ ka ca. Dow file :

La :	cike	+	la	=	cikela
Lan :	munu	+	nan	=	mununan
Ya :	malo	+	ya	=	maloya
Ma :	tulu	+	ma	=	tuluma
Man :	go	+	man	=	goman
To :	fa	+	to	=	fato

Dajɛ dorogolen

Dajɛ dorogolen ye dajɛ fila walima dajɛ damado kafolen ye jɔɗɔn kan ka dajɛ kura bange.

Misali :

Wara	+	bilɛ	=	warabilɛ
Misi	+	wɛrɛ	=	misiwɛrɛ
Malo	+	foro	=	maloforo
Fara	+	fin	=	farafin
Ci	+	kɛ + la	=	cikela

Dajɛ ŋanaw

Dajɛ ŋana ye dajɛ dorogolen suguya do ye min dilannen don ni kumasen ye.

Misali : N - ta - ye - n - ka - du - ye (N ta ye n ka du ye)
A - ye - fali - ben (A ye fali ben)

Bamanankan sɛbenni sariyaw

1. Fɔcogo caman sɛbencogo kelen :

Bamanankan fɔcogo ka ca. N'i ye Mali yaala, k'a ta Kayi la ka taa se Sikasso, ka tɛmɛ Kulukɔrɔ ni Segù fɛ, i b'a kɔlɔsi ko yɔrɔ ninnu kelen-kelenna bɛɛ mɔɗow n'u nɛn tacogo don bamankan fɔli la.

Daɗɛ kelen bɛ se ka fɔ, fɔcogo caman ŋa, nka sɛbenni na kelen dɔrɔn de bɛ ta.

Misali :

Kile	file	tere	kle	tele	-	tile
Dunuya		jen		lonoya	-	djne

2. Siginidenw sugandili :

Ni danfara donna fɔcogo la dajɛ fila ni jɔɗɔn cɛ k'a sababu kɛ :

• **g** ni **k** ye dafata fila ni jɔɗɔn cɛ, **g** bɛ min na o de bɛ sɛben.

Misali : jɛɗɛ   jɛkɛ
Tɔɗɔ   tɔkɔ

• **T** ni **K** ye dajɛ daminɛ na, **t** bɛ min na o de bɛ ta.

Misali : tulu   kulu
Tulo   kulo

3. Dafata fila te sɛben ka tugu jɔɗɔn na dajɛ kelen kɔnɔ :

Misali : blon   bulon
Dramani   Daramani

4. Ni danfara donna nunna dafata ninu fɔcogo ni jɔgɔn cɛ :

A bɛ sɛbɛn

A tɛ sɛbɛn

Np npogi

nb nbogi

Nk nkɔsɔn
nkalon

ng ngɔsɔn
ngalon

Nc ncɔgɔn

nj njɔgɔn

Nt ntura

nd ndura

Ns nsiirin

nz nziirin

5. Ni danfara donna fɔcogo la dajɛ fila ni jɔgɔn cɛ k'a sababu kɛ ng ni ŋ ye dafalɛn fila ni jɔgɔn cɛ, ng bɛ min na o dɛ bɛ ta.

Misali : fanga fanɲa
Dinge diŋɛ

6. N'a ma kɛ ni samani ye, dafalɛn fila tɛ sɛbɛn ka nɔrɔ jɔgɔn na dajɛ kɛlɛn kɔnɔ dafata dɔ bɛ don u ni jɔgɔn cɛ tuma bɛɛ.

Misali : Dauda Dawuda

Denni

Denni ye dafalɛn jɛmadogoli ye kuma sɛnfɛ. Sɛbɛnni na, a taamasiyɛn ye dɛnan ye, ni o filɛ nin ye : (')

Ni dajɛ fila sɛbɛnnen don ka tugun jɔgɔn na, n'a y'a sɔrɔ fɔlɔ labannen don ni dafalɛn ye, ka filanan daminɛ ni dafalɛn ye, dajɛ fɔlɔ siginiden dafalɛn b'i dɛn ka dɛnnan bila a nɔ na ni kuma kɔrɔ tɛ tiŋɛ k'a kalanni gɛleya.

Misali : Ben kɛra a kan.
Ben kɛr'a kan.

JOLANW

1. Tomi (.)

Tomi be ke ka kumasen laban. A be bila kumasen laban na ; a b'a jira ko hakilina min be kumasen kono k'o dafara.

Misali : *Mali y'a ka yeremaharunya soro setanburukalo tile 22, san 1960.*

Kollosili : N'i ye kumasenw seben ka tugun jogon na n'i ma tomi don u ni jogon ce, u kalanni be geleya.

2. Nkari (,)

Nkari be ye kumasen kono, n'i ser'a ma, i b'i lafiye doni, nka kan te jigin.

Misali : *Sofarakaw, koniyokaw, mujankaw, ani kuwakurukaw ye jogon soro balikukalan na Jene.*

3. Tomi ni nkari (;)

Tomi ni nkari be ye kumasen kono, a b'a jira ko kumasen hakilina to be ko.

Misali : *Sanu be jir'a donbaga la ; mogo min b'a fo ko nsira don, a jirakun te o la.*

4. Tomi Fila (:)

Kalanje hukumu kono, tomi fila be ye kumasen kono, k'a jira ko Mogo were ka kumakan laseto don, walima ko kunnafoni do dito don. Jate la, tomi fila ye tilali taamasiyen ye.

Misali : - Kana taa yoro la bi : dugutigi ko dunan dow be na.
- Kumadonnaw ko : « tunga te danbe don, nk'a te fili dennuman yelen ma. »

5. Tiiri dalen (-)

Kalanje la, tiiri dalen be ke ka kumakanw danfara walima k'a jira ko dajje bee ma se ka seben sebensira kelen kan, k'a to be sira were kan.

Misali : Lamini n'a muso be kuma :
- *Nasongo be min ?*
- *N be taa ka na.*

Fasojo ni sunogo te ben, a ni salabaatoya te ben, fasojo te je cesiri, **tilen-nenya** ani laadiriya ko.

6. Kalaninw ( )

Kalaninw be ye kumasen kono walasa ka kunnafoni pereperelatige a kalanbaga ye.

Misali : *Jene kafa kubedaw (Sofara, Muja, Koniyo, Kuwakuru, Tagaka) jekuluw mogo ye jogon soro balikukalan na Jene dugu kono.*

7. Soninw (" ")

Soninw be ye kumasen kono. N'a be dajje min damine n'a laban na, a b'a jira k'o ye dajje sure ye (walikan), walima ko korowere be o la kumasen kono min n'a koro yere te kelen ye.

Misali : *Majama n'a lamini duguw jera ka " SESIKOMU " sigi.*
Kalo o kalo, Sidi buranke be " kibaru " c'a ma
ka bo Bamako.

8. Konkoliw (« »)

Konkoliw be bila kumasen daminsyoro n'a labanyoro la, k'a jira ko mogo do ka kumakan don.

Misali : *Musokoroba dusukasilen y'i kanto a denmuso ma :*
« Ala ka den d'i ma min be i ta juru sara i la. »

9. Nininkali tomi (?)

Nininkali tomi be bila kumasen laban na, nininkali hakilina be min kono.

Misali : *Mogo joli be an ka jekulu kono minnu kalannen*
don balikukalan na ?

10. Kabali tomi (!)

Kabali tomi be bila kumasen laban na kabali, walima diyagoyali hakilina be min kono.

Misali : *Sa bora !*
Ce bo kene ma !